

Rafał Czachor, Irina Popadeykina

**Organizacja warsztatów międzykulturowych
w środowisku polsko-rosyjskim¹**

Artykuł stanowi komentarz merytoryczny do projektu warsztatów międzykulturowych „Tożsamość i porozumienie”, zrealizowanych przez Fundację Instytut Polsko-Rosyjski w październiku 2013 roku. Przedstawiono w nim ogólne uwagi dotyczące specyfiki prowadzenia zajęć międzykulturowych w środowisku polsko-rosyjskim oraz praktyczne informacje i wnioski dotyczące projektu „Tożsamość i porozumienie”.

Słowa kluczowe: dialog międzykulturowy; wielokulturowość; stosunki polsko-rosyjskie.

Zagadnienie dialogu międzykulturowego, choć nie jest niczym nowym, gdyż towarzyszy ludzkości w zasadzie od zarania dziejów, nabiera coraz większego znaczenia. Najbardziej rozwinięte państwa weszły w fazę postindustrialną, zacieśniają wielopłaszczyznowe kontakty z innymi podmiotami z różnych części świata, petryfikując je i instytucjonalizując. Procesy te odbijają się na gospodarce światowej oraz na kulturze współczesnych społeczeństw. Zjawiska globalizacji oraz glokalizacji stają się udziałem mieszkańców wszystkich zakątków globu. Postęp technologiczny umożliwia i intensyfikuje kontakty transnarodowe, toczące się w różnych zapalnych miejscach konflikty wewnętrzne i międzynarodowe wywołują fale migracji, których częstym punktem docelowym stają się wysokorozwinięte kraje Europy i Ameryki Północnej. Słuszne wydaje się stwierdzenie, że wielokulturowość rodziła się w dobie kryzysu dotychczasowego państwa narodowego².

Tym samym porozumienie między narodami jest nie tylko postulatem wpisującym się w idee humanizmu, ale również ważnym elementem sprawnego funkcjonowania państw zarówno w wymiarze międzynarodowym, jak i wewnętrznym. Oto bowiem wola kooperacji i zrozumienia w polityce międzynarodowej pozwala

¹ Artykuł stanowi komentarz merytoryczny do projektu polsko-rosyjskich warsztatów międzykulturowych „Tożsamość i porozumienie” realizowanych w październiku 2013 roku przez Instytut Polsko-Rosyjski przy wsparciu Polsko-Rosyjskiego Centrum Dialogu i Porozumienia.

² Rachwał T., *Dylematy wielokulturowości?* / L. Drong, W. Kalaga (red.), *Wielokulturowość: postulat i praktyka*, Katowice 2005, s. 19.

państwom na tworzenie atmosfery wzajemnego zaufania i efektywnej współpracy, zaś integracja wielokulturowych grup ze społeczeństwem służy lepszemu funkcjonowaniu tego społeczeństwa i jest warunkiem zapewnienia ładu wewnętrznego. W wymiarze indywidualnym komunikacja międzykulturowa sprzyja zrozumieniu świata, przyjmowaniu postaw otwartości czy nawet ułatwia kontakty w ramach turystyki międzynarodowej³.

Głoszony przez Ronalda Ingleharta pochod postmaterializmu w nowoczesnych społeczeństwach wiąże się z rozkwitem ruchów społecznych, powszechną artykulacją konieczności realizacji szerokiego katalogu praw człowieka i obywatela, samorealizacji każdej jednostki⁴. Nowoczesne państwa i społeczeństwa stają się coraz bardziej demokratyczne – obywatele zwiększają kontrolę nad procesami politycznymi, więzi pomiędzy rządzącymi a rządzonymi stają się bardziej otwarte i pluralistyczne. Sytuacja ta wymusza konieczność wzrostu społecznego zaufania do instytucji państwowych i samorządowych oraz kształtowania więzi trwałego zaufania pomiędzy obywatelami – także w wymiarze transgranicznym.

W świetle powyższego potrzebę dialogu międzykulturowego determinuje nie tylko możliwość dostrzeżenia, iż różnorodność jest bogactwem, ale także gwarancją zachowania własnej specyfiki kulturowej, zrozumienia, połączoną z interesem społecznym i państwowym.

Współczesne stosunki polsko-rosyjskie są bardzo mocno obciążone balastem trudnego doświadczenia historycznego oraz napiętymi relacjami politycznymi. Rozbieżne wektory w polityce zagranicznej obu państw po roku 1991 wprost prowadziły do kolejnych kryzysów w stosunkach bilateralnych. Mimo, że Rosja zajmowała kluczową pozycję w polskiej polityce wobec obszaru byłego ZSRR, to trudno mówić o sukcesach działań Warszawy w stosunku

³ Szerzej o klasyfikacji komunikacji międzykulturowej, w której można wydzielić komunikację poprzekulturową (*cross-cultural communication*), komunikację międzykulturową i komunikację międzynarodową, pisał Jerzy Mikułowski-Pomorski. Zob.: Mikułowski-Pomorski J., *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Kraków 1999, s. 11.

⁴ Inglehart R., *Post-Materialism in an Environment of Insecurity* // „The American Political Science Review” 1981, vol. 75, nr 4.

do Kremla⁵. Z kolei dla Rosji Polska po rozpadzie bloku socjalistycznego przestała odgrywać rolę sojusznika, a wraz z obraniem przez władze Polski kursu na integrację euroatlantycką zaczęła być postrzegana w nowej optyce jako potencjalne źródło niebezpieczeństwa⁶.

Czynniki natury politycznej i historycznej nie sprzyjają kształtowaniu się gruntu pod efektywny polsko-rosyjski dialog międzykulturowy. Dość wspomnieć, że najnowsze badania wskazują, że Rosja Polakom kojarzy się głównie z państwem, rosyjskimi politykami, zaborczością i rządami silnej ręki, a postrzeganie stosunków wzajemnych odbywa się przez pryzmat katastrofy smoleńskiej, zaborów i Katynia. Obraz Polski w społeczeństwie rosyjskim jest nieco mniej wyraźny, tym niemniej negatywny. Kojarzy się ona głównie z państwem nieprzychylnym Rosji⁷.

W świetle powyższych ustaleń próba nakreślenia ram merytorycznych polsko-rosyjskich warsztatów międzykulturowych prowadzonych w mieszanej grupie wymaga uwzględnienia czynnika historycznego i politycznego. Bez tego wśród uczestników projektu powstanie wrażenie istnienia tabu oraz unikania przez organizatorów kwestii rzeczywiście problemowych. Problemy natury historyczno-politycznej powinny być punktem wyjścia do dyskusji uczestników o ich roli w kontaktach międzyludzkich, jednak nie mogą być przy tym dominującym wątkiem warsztatów. Prowadzący winni być świadomi, że ich rola ogranicza się do prowadzenia dyskusji i moderowania grupy. W żadnym momencie uczestnicy zajęć nie mogą odnieść wrażenia, że prowadzący zajęcia utożsamiają się z określoną interpretacją historii i polityki. Z tego powodu najkorzystniejszym rozwiązaniem jest zaangażowanie trenerów

⁵ Czachor R., *Miejsce Federacji Rosyjskiej w polskiej polityce wschodniej. Bilans 20-lecia* // „Wrocławski Przegląd Międzynarodowy” 2011, nr 2.

⁶ Polska regularnie plasuje się w czołowej dziesiątce państw, które Rosjanie określają jako nieprzyjazne ich państwu. Zob. popularnonaukowe opracowanie: Светлов Р., *Друзья и враги России*, Санкт-Петербург 2002.

⁷ *Polska-Rosja. Diagnoza społeczna 2013. Polacy na temat Rosji i Rosjan oraz stosunków polsko-rosyjskich. Rosjanie na temat Polski i Polaków oraz stosunków rosyjsko-polskich. Raport z badań opinii publicznej w Polsce i Rosji*, Warszawa 2013, publikacja Polsko-Rosyjskiego Centrum Dialogu i Porozumienia <www.cprdip.pl>

z Polski i Rosji, wspólnie prowadzących każde ze spotkań warsztatowych.

Przygotowanie skutecznych polsko-rosyjskich warsztatów międzykulturowych, będących przedsięwzięciem edukacyjno-kulturalnym, winno wychodzić z założenia, iż kultura jako język międzynarodowy i przekaz uniwersalny najczęściej lepiej dociera do ludzi niż przekaz polityczny. Kultura jest w zasadzie jedyną przestrzenią, w której może dojść do pełnego i nieskrępowanego porozumienia wszystkich narodów i właśnie poprzez nią można dążyć do osiągnięcia podstawowych założeń budowy otwartego i świadomego społeczeństwa, w tym:

- a) promocji wielokulturowości i wzajemnego zrozumienia;
- b) uznania i szacunku dla różnic międzykulturowych;
- c) podkreślania znaczenia praw człowieka i obywatela;
- d) umożliwiania wypracowania równych szans⁸.

Adaptując powyższe założenia do specyfiki polsko-rosyjskiego projektu warsztatów międzykulturowych można przyjąć jego następujące cele:

a) stworzenie możliwości bezpośredniego spotkania Polaków i Rosjan, np. w trakcie wymiany uczniowskiej, studenckiej, która powinna trwać minimum 1 tydzień;

b) umożliwienie wspólnego przedyskutowania istotnych kwestii, rzutujących na stosunki bilateralne oraz mających niejednokrotnie przełożenie na bezpośrednie kontakty międzyludzkie przedstawicieli obu narodów w czasie pracy niewielkich grup roboczych pod kierunkiem wykwalifikowanego trenera (trenerów);

c) wzbogacenie wiedzy uczestników projektu poprzez przybliżenie zagadnień z zakresu współczesnej kultury polskiej i rosyjskiej oraz dialogu międzykulturowego. Cel ten może być realizowany w postaci wykładów popularnonaukowych prowadzonych przez specjalistów z danej dziedziny. Nie powinni to być trenerzy prowadzący warsztaty w grupach roboczych, tak by uczestnicy projektu oraz jego prowadzący mieli wspólny punkt odniesienia do

⁸ Kalin J., *Intercultural education – learning how to coexist in difference* / Kozłowska A. (red.), *Multicultural education in the unifying Europe*, Częstochowa 2003, s. 20.

dyskusji. Zakłada się, że wykłady i zajęcia w grupach roboczych odbywają się równolegle (tzn. tego samego dnia).

Konstrukcja merytoryczna projektu winna pozwalać na to, by jego uczestnicy w grupach roboczych mogli wspólnie omówić najważniejsze wielowymiarowe problemy stosunków dwustronnych, odnieść się do istniejących stereotypów, wyrazić i ocenić funkcjonujące w danym społeczeństwie przekonania. Winno to być pierwszym krokiem ku samodzielnemu wypracowaniu modelu funkcjonowania w środowisku międzynarodowym, zdobyciu umiejętności akceptacji innych poglądów i stanowisk, poznaniu mechanizmów kompetentnego argumentowania, rzeczowej dyskusji o trudnych sprawach, bez uciekania się do wzajemnych oskarżeń, słownej agresji i manipulacji.

Towarzyszące warsztatom wykłady popularno-naukowe powinny przybliżyć słuchaczom problematykę dialogu międzykulturowego, radzenia sobie ze stereotypami w stosunkach polsko-rosyjskich oraz wybrane elementy współczesnej kultury polskiej i rosyjskiej.

Określenie celów warsztatów oraz grupy docelowej (wiek, narodowość, wykształcenie) determinuje kryteria wobec prowadzącego zajęcia praktyczne. Chodzi nie tylko o przygotowanie merytoryczne w zakresie wielokulturowości, ale także bardzo dobrą znajomość języków – w tym wypadku polskiego i rosyjskiego – oraz kultury obu narodów. Najlepsze efekty przynoszą zajęcia prowadzone przez dwóch trenerów: z Polski i Rosji. Oczywistym wymaganiem wobec każdego trenera międzykulturowego jest posiadanie kompetencji interpersonalnych: otwartość, komunikatywność i brak uprzedzeń jest warunkiem *sine qua non* udanych warsztatów międzykulturowych. W związku z tym zadania trenera polegają na kształtowaniu aktywnych postaw uczestników warsztatów:

a) podkreślaniu znaczenia wielopłaszczyznowej współpracy i partnerstwa opartego na szczerości i dobrej woli;

b) zachęcaniu i stymulowaniu wspólnego poszukiwania rozwiązań (sytuacja konfliktowa ma nie dzielić, lecz łączyć we wspólnych wysiłkach znalezienia satysfakcjonującego obie strony rozwiązania)

c) wskazywaniu, że ważne jest nie tylko osiągnięcie celu, ale także sam proces dochodzenia do niego.

Zrealizowany przez Instytut Polsko-Rosyjski w dniach od 7 do 31 października 2013 roku we Wrocławiu projekt polsko-rosyjskich warsztatów międzykulturowych „Tożsamość i porozumienie” skierowany był głównie do studentów. Uczestniczyli w nim studenci uczelni wrocławskich: obywatele Polski, Rosji i Białorusi oraz Tomskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, realizujący w Instytucie Polsko-Rosyjskim praktyki studenckie. Łączna liczba zgłoszeń w przedsięwzięciu przekroczyła 30 osób. Za opracowanie treści merytorycznych projektu i prowadzenie zajęć odpowiadali pracownicy Instytutu Polsko-Rosyjskiego oraz Tomskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego.

Ze względu na specyfikę grupy docelowej projektu i duże zainteresowanie warsztatami ze strony młodzieży polskiej postanowiono w części wykładowej skupić się na zagadnieniach aktualnych i atrakcyjnych dla uczniów i studentów. Ograniczone ramy czasowe projektu pozwoliły na organizację czterech półtorgodzinnych spotkań na następujące tematy:

- 1) Komunikacja międzykulturowa – jak porozumieć się ponad granicami?
- 2) Źródła cywilizacji rosyjskiej;
- 3) Współczesne kino rosyjskie;
- 4) Religia w życiu współczesnych Rosjan.

Ich dobór wynikał zarówno z sygnałów docierających do Instytutu Polsko-Rosyjskiego o potrzebie organizacji spotkań i wykładów na temat współczesnej kultury rosyjskiej oraz zainteresowań badawczych zaproszonych do prowadzenia zajęć wykładowców Uniwersytetu Wrocławskiego.

W części praktycznej warsztatów międzykulturowych, realizowanych w wymiarze 8 spotkań po 3 godziny zegarowe każde, poruszono przedstawione poniżej zagadnienia:

- 1) Kultura i specyfika kultury narodowej. Postrzeganie kultury narodowej (polskiej, rosyjskiej), jej cechy charakterystyczne;
- 2) Stereotypy i uprzedzenia a rzeczywistość – skąd się biorą uprzedzenia (szczególnie w relacjach polsko-rosyjskich);

- 3) Jak walczyć ze stereotypami i uprzedzeniami – pokonywanie barier;
- 4) Dialog międzykulturowy: techniki i narzędzia;
- 5) Koncepcje szoku kulturowego, strategie akulturacji;
- 6) Werbalne i niewerbalne środki komunikacji, rozumienie symboli polskiej/rosyjskiej kultury;
- 7) Formy etykiety i skutecznej komunikacji polsko-rosyjskiej, umiejętność prowadzenia dialogu;
- 8) Unikanie i rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w kontaktach polsko-rosyjskich.

Tematyka i kolejność zagadnień uwarunkowana była stopniowym zgłębianiem przez uczestników problematyki dialogu międzykulturowego oraz dążeniem do zasadniczego celu projektu w postaci porozumienia, wykształcenia postaw otwartości i wzajemnego zaufania.

W toku realizacji warsztatów międzykulturowych ich uczestnicy wykształcili określone „kompetencje międzykulturowe”⁹, a więc zdobyli wiedzę o kulturze rosyjskiej i polskiej oraz podstawowe umiejętności funkcjonowania w środowisku międzynarodowym.

Jednym z podstawowych celów każdego warsztatów międzykulturowych winno być uświadomienie konieczności zastępowania etnocentryzmu relatywizmem kulturowym, a więc przejścia od ścisłego preferowania wartości własnej kultury na rzecz otwartości i uznawania względności norm każdej kultury. Za Claude Lévi-Straussem uczestnicy warsztatów powinni zrozumieć, że żadna z kultur nie dysponuje kryterium absolutnym, które uprawniałoby ją do oceniania, deprecjonowania wytworów innej kultury¹⁰. Umiejętna konstrukcja warsztatów międzykulturowych pozwala na wtłoczenie ich m.in. w ramy Krajowych Ram Kwalifi-

⁹ Ratajczak M., *Komunikacja międzykulturowa – wybrane zagadnienia* / Ratajczak M. (red.), *Pomiędzy kulturami. Szkice z komunikacji międzykulturowej*, Wrocław 2006, s. 13.

¹⁰ Hofstede G., *Kultury i organizacje*, Warszawa 2000, s. 42.

kacji w zakresie kompetencji społecznych¹¹. W tej sytuacji warsztaty, przeformułowane np. w przedmiot „polsko-rosyjska komunikacja międzykulturowa”, który mógłby być oferowany na rusycystyce czy rosjoznawstwie, powinny być zorientowane na osiągnięcie trzech grup kompetencji:

a) adaptacyjnych, pozwalających na skuteczne działanie w środowisku międzynarodowym, prowadzenie badań, negocjacji, pracy za granicą;

b) emancypacyjnych, pozwalających na rozumienie rzeczywistości, odmiennych wartości, potrzeb;

c) krytycznych, umożliwiających zrozumienie argumentacji postępowania w wymiarze indywidualnym i zbiorowym.

ОРГАНИЗАЦИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОГО СЕМИНАРА В РОССИЙСКО-ПОЛЬСКОЙ СРЕДЕ

Данная статья представляет собой комментарий к проекту межкультурного семинара «Идентичность и согласие», организованного Фондом «Русско-польский институт» в октябре 2013 г. во Вроцлаве. В ней содержатся общие сведения о проведении занятий по межкультурной коммуникации в российско-польской среде, представлены практические сведения и итоги проекта.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, мультикультурализм, российско-польские отношения.

INTERCULTURAL WORKSHOP IN MIXED POLISH-RUSSIAN GROUP

The paper contains remarks and clues about preparation of intercultural workshops in mixed Polish-Russian group. The basis for this article was “Identity and Mutual Understanding” project realized by the Russian-Polish Institute in Wroclaw, October 2013. It deals with general conclusions on the specificity of working with Polish-Russian group and practical information about the project.

Key words: intercultural dialogue, multiculturalism, Polish-Russian relations

Rafał Czachor, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, Dolnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach, pełnomocnik rektora ds. współpracy międzynarodowej (Polska, Polkowice).

Zainteresowania badawcze: przemiany społeczno-polityczne w krajach postradzieckich.

E-mail: r.czachor@dwspit.pl

¹¹ Nowak-Dziemianowicz M., *Kompetencje społeczne jako jeden z efektów kształcenia w ramach Krajowych Ram Kwalifikacji w kontekście pytań o cele i funkcje edukacji*, Warszawa 2012.

Irina Popadeykina, magister, doktorantka.

Instytut Polsko-Rosyjski (Polska, Wrocław)

Zainteresowania badawcze: współczesna literatura rosyjska, glotto-
dydaktyka języka rosyjskiego, komunikacja międzykulturowa.

E-mail: popadeykina@gmail.com